

8 مارچ 2022

داکتر سید عبدالله کاظم

ملکه ثریا- پیشاهنگ نهضت زنان افغانستان (به مناسبت روز بین المللی زنان)

ملکه ثریا سومین دختر محمود طرزی است که در سال 1276 ش (1897) در صالحیه دمشق (شام) بابعرصه وجود گذاشت و به سن شش سالگی در سال 1281 ش (1902) به معیت فامیل خود به افغانستان آمد. از آنجائیکه علیا حضرت مادر شاه امان الله با مادر محمود طرزی قرابت نزدیک داشت و طرزی نیز یک شخصیت بزرگوار بود، بزودی فضای روابط خانوادگی روز بروز گرمتر شد و در نهایت به ازدواج دو شهزاده با دو دختر طرزی انجامید. شهزاده امان الله (عین الدوله) به خواهش خود و موافقه والدین به سن 23 سالگی از ثریا طرزی (17 ساله) طلب ازدواج کرد و عروسی شان بتاريخ 19 عقرب 1293 ش در قصر شهر آراء در کابل برگزار شد. ثریا نخست به شهزاده خانم و بعد از رسیدن شوهر به مقام سلطنت (1297 ش) به شاه خانم و درلویه جرگه 1307 رسماً ملقب به ملکه ثریا گردید. حاصل ازدواج ملکه با شاه امان الله دوپسر و جمعاً هفت دختر بود که همه با پدر و مادر بعد از سقوط سلطنت به ایتالیا مهاجر شدند و در آنجا ازدواج کردند. ملکه ثریا در ماه 1348 ش به عمر 72 سالگی در روم وفات کرد و جنازه این علمبردار نهضت زنان به افغانستان انتقال یافت و در جلال آباد در جوار همسرش بخاک سپرده شد.

(فرزندان شاه از بطن ملکه ثریا بالترتیب سن: آمنه، عابده، ملیحه، سلطانیه، حمایت الله (متولد 1302 - وفات 1303)، رحمت الله، عادلہ، احسان الله، ناحیه و هندیه)

ملکه ثریا از بدو طفولیت در دامان پردهانش پدر و مادر (اسما رسمیه که از اهل شام بود و در کابل به بی بی شامی شهرت داشت) تربیت یافت و زن سخنور، مردم دوست، باشهامت،

دراک و متین و با وقار بار آمد که این خصلت ها را در طول سلطنت شوهر و بعداً در ایام هجرت با صبر و قناعت به اثبات رسانید. او خودش شیفته تر از شوهر، عاشق تجدد و نوآوریها بود، مخصوصاً وضع زنان افغانستان که زیر بار چادری و در حصار خانه ها، بدون دسترسی به علم و دانش اسیر اراده مردان خود بودند، او را بیش از هر چیز دیگر رنج میداد، افکار میهن دوستانه و تجدد گرایانه پدر رهنمای بزرگ او در مبارزه علیه قیمومیت زن در افغانستان بود. تأسیس اداره نظارت معارف و گماشتن انجمن علمیه در سال 1301 ش (1920) اولین قدم برای تأسیس مکتب مستورات بود که ملکه ثریا به حیث مفتشه "، در حالیکه مادرش سمت مدیره آن مکتب را داشت،

د پانو شمیره: له 1 تر 5

افغان جرمن آنلین په درنیت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de

یادونه: دلېکنې د لېکنيزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده، هيله من یو خپله لیکنه له رالیرلو مخکې په خیر و لولئ

ایفای وظیفه میکرد. همچنان او در تأسیس اولین شفاخانه برای زنان "شفاخانه مستورات" نقش عمده داشت.

ملکه ثریا با لباس سفید در وسط با زنان در پاریس و حین مصاحبه با گزارشگر مجله "هولو" ملکه ثریا متانت زایدالوصف رابه حیث یک ملکه با وقار حین سفر هشت ماهه خود با شاه امان الله به همگان ثابت کرد، زیرا برای یک خانم افغان که به جز دربارکابل، از دیگر دربارهای بزرگ دنیا و پروتوکولهای رسمی و تشریفاتی آنجا ها قبلاً شناخت کامل نداشت، حفظ پرستیژ سلطنتی افغانستان در همچو مواقع حساس کارساده نبود. آنچه ثریا به حیث ملکه افغانستان از خود تبارز داد، موجب بهت و حیرت همگان گردید، چنانکه بعد از یک مصاحبه طولانی ملکه در پاریس با یکی از مجلات مشهور آنجا در مورد نقش اسلام در آزادی زنان توضیحات مفصل داد و راپورتر مجله در پایان نوشته خود درباره ملکه ثریا تبصره کرد: «من با خیلی از ملکه ها و زنان درجه اول ملاقات و مصاحبه کرده ام، ولی کمتر زنی را به متانت و ذهانت و معلومات ملکه افغانستان دیده ام. از این ملاقات مرا یقین حاصل شد محیط افغانستان که همچو ملکه را می پروراند، مستعد و قابل همه گونه ترقی و همدوشی با ممالک مترقی دنیا میباشد.» (مجله هولو، چاپ پاریس، متن در مصاحبه، دیده شود: وکیلی پوپلزائی: "سفرهای شاه امان الله در دوازده کشور اروپائی و آسیائی، صفحه 85 – 86)

شاه و ملکه حین ورود در ناپل ایتالیا؛ محمود طرزی و خانم رسمیه طرزی؛ شاه و ملکه در لباس وطنی در کابل

د پانو شمیره: له 2 تر 5

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنيزي بني پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیرلو مخکي په خیر و لولئ

ملکه ثریا که با شاه در طول سفر هشت ماهه به دوازده کشور همراه بود، فرزند شش ساله خود (شهزاده رحمت الله) را با سه خانم در معیت خود راشت: یکی نورالسراج خواهر شاه و دیگر حوریه (بی بی خورد) خواهرش و یک خانم ترکی به حیث ترجمان. ملکه در هند در دعوت های رسمی نرفت، اما دعوت خانم ویسرا و خانم گورنر را پذیرفت و با خانمهای معیتی خود به مهمانی رسمی آنها اشتراک نمود (مأخذ بالا- صفحه 24). هنگامیکه آنها به پورت سعید در مصر رسیدند، ملکه ثریا و نورالسراج با یک روبند نیمه ابریشمی و جرابهای سیاه ظاهر گردیدند که از ایشان عکاسی صورت گرفت و عکسها بزودی در مطبوعات اروپا چاپ شد که روی ملکه را نشان میداد. این عکس ها در هند به تعداد زیاد کاپی شد و به افغانستان توزیع گردید که از آن به بعد عکس های ملکه را در هند به نحوی غیر واقعی مونتاز کرده و منظور تبلیغات سیاسی علیه شاه و ملکه در بین مردم کشور پراکنده ساختند.

شاه امان الله غازی و ملکه ثریا در مجلس لاردهای برتانیه حین سفر در آن کشور - طرف راست تعدادی از اعضای معیتی شاه و ملکه

ملکه وقتی به ایتالیا رسید، با روی برهنه در محافل رسمی مثل سائر زنان اشتراک کرد و اما وقتی به ایران آمد، باردیگر چادر نازک بر روی خود انداخت و کلاه اروپائی بر سر کرد. ملکه ایران که تا آنوقت زیر حجاب بود، در دعوتهای رسمی شرکت نکرد. علمای ایران نیز از این شیوه ملکه راضی نبودند، مخصوصاً وقتی ملکه و دیگر زنان در مشهد بدون چادر روپوش به زیارت رفتند. وقتی شاه و ملکه به قندهار رسیدند، ملکه چادر روپوش نازک بروی خود داشت که رویش معلوم میشد و هنگام ورود به کابل مردم برای استقبال آنها به دو طرف جاده صف بسته بودند (اول جولای 1928) تا ببینند که ملکه چگونه لباس برتن دارد. ملکه ثریا یک چادر نازک بر سر انداخته و گوشه های آنرا بالای روی خود پائین کرده بود، مانند همه زنانیکه در شرق میانه چادرک می پوشند. ملکه ثریا مستقیماً به قصر علیا رفت، جائیکه علیا حضرت و سائر اراکین دولت به معیت خانمها به شمول اعضای کوردیپلماتیک مقیم کابل جهت مشایعت رسمی شاه و ملکه تجمع کرده بودند.

د پانو شمیره: له 3 تر 5

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنيزي بني پازوالي د لیکوال په غاړه ده، هیله من یو خپله لیکنه له رالیرولو مخکي په خیر و لولئ

ملکه ثریا بعد از ورود به کابل در یک مقاله که در امان افغان (25 جولای) به چاپ رسید، چنین نوشت: «قبل از اسلام زنان مطیع و فرمانبردار شوهر والدین و پسران خود بودند، لکن اسلام به آنها حقوق مساوی با مردان داد» و در مورد چادری گفت: «عننه و رسوم رفته رفته شکل مذهبی به خود گرفت که در همه ادیان و کشورها دیده میشود، طوریکه چادری امروز در وطن ما یک عمل عنعنوی بوده که تدریجاً جای خود را در دین و مذهب باز کرد و به آن صیغه دینی و مذهبی داده اند.» ملکه قبل از آن خطاب به دختران مکتب گفت: «وقت پوشیدن چادری سپری گردیده کوشش کنید آنرا از بین ببرید و اما مجبور به اینکار نیستید» و در محفل دیگر با زنان در قصر دلکشا به آنها گوشزد کرد که با مردان در کارها سهم مساوی گیرند و در چهاردیوار خانه به قسم محبوس نباشند و گفت: «زنان اروپائی در فابریکه ها کار میکنند، لکن زنان افغان که جسماً قویتراند، در انکشاف کشور سهم نمیگیرند، زیرا علت آن چادری است که در هیچ جا قابل قبول نیست.» (ستیوارت، ریه تالی: "آتش در افغانستان"، ترجمه - کوهسار کابلی، 1380، پشاور، صفحه 58)

بعد از لویه جرگه (1307ش) ملکه زنان روشنفکر قندهار را به ارگ دعوت کرد تا پیام او را مبنی بر نقش فعال زنان به خانمها در قندهار برسانند، اما مردم قندهار گفتند هرگاه زنان قندهاری در کابل چادری را از خود دور کنند و زنان را به تعلیم و مکتب تشویق نمایند، ما آنها را خواهیم کشت. اینست یک نمونه کامل مبارزه و کشمکش بین تجدد و عننه که کشور ما را در عرصه یک قرن به خود مصروف ساخته و راه پیشرفت را بر ما بسته است.

یکی از عکس های تاریخی شاه و ملکه ثریا حین تماشای نمایشات سپورتی در یکی از روز های لویه جرگه 1307 در پغمان - ملکه با روبند نازک و کلاه بسردر پهلوی شاه در ردیف دوم شخص سوم؛ در ردیف سوم بعضی از اعضای کوردپلماتیک با خانم های شان و در ردیف بعدی تعدادی از وکلای لویه جرگه با لباس های مخصوص و کلاه های شاپو دیده میشوند.

حضور ملکه ثریا در لویه جرگه 1307 پغمان و برداشتن چادر نازک از رویش نیز یک اقدام برجسته دیگر این زن پیشآهنگ نهضت زنان بود که نمایانگر عقیده راسخ و شهامت او در رفع موانع از سر راه زنان کشور در آن زمان محسوب میشود. زنان افغان از آنرو تا حال راه طولانی را طی کرده و در پیچ و تاب نشیب و فراز این راه با دشواریها و مشقات زیاد روبرو شده اند، اما

د پانو شمیره: له 4 تر 5

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنيزي بني پازوالي د لیکوال په غاړه ده، هیله من یو خپله لیکنه له رالیرو مخکې په خیر و لولئ

حوصله و تحمل را از دست نداده اند و همچنان به این مبارزه آرام خود ادامه می‌دهند و راه زن پیشآهنگ خود را هنوز هم درپیش دارند.

شاه و ملکه هنگام سفر در مصر با یک خانم شاعره مصری بنام حنیفه خوری آشنا شدند که او یک قصیده بلند و بالا در وصف شاه و ملکه افغان سروده بود. ملکه از این زن شاعره دعوت کرد تا در جشن استقلال افغانستان شرکت کند. همان بود که موصوفه به کابل آمد و به حیث اولین مهمان رسمی خارجی از طبقه انات درکابل مورد استقبال قرار گرفت. او در یاداشتهای خود می‌نویسد: «از طرف وزیر معارف افغانستان برای بازید مدارس زنان دعوت شدم، واقعا نهضت بی نظیر را در امور زنان در افغانستان مشاهده کردم و در جریان سفر خود از مکاتب حییبیه، امانیه، رسامی، زراعت و مکتب مستورات دیدن کردم. از نظم تعلیم و اداره عالی مکتب مستورات که تحت اداره ملکه ثریا بود، متعجب شدم. ملکه در راه ترقی و پیشرفت مکتب کوشش‌های زیاد مینماید. ملکه را در اداره مکتب مادرش که مدیره آنجا بود، کمک میکرد... نهضت نسوان افغانستان در راه تقدم علمی و فرهنگی افغانستان نقش مهم بازی میکند و ملکه یک لحظه از غم مکتب و پیشرفت نسوان دور نیست. ملکه افغانستان از یک روش کاملا دیموکراتیک استفاده میکند. دختران ملکه و خواهران شاه با دختران عادی افغان در یک مکتب تعلیم می‌آموزند و تمام شاگردان چه از خانواده سلطنتی و چه از خانواده‌های عادی افغانستان لباس عادی در مکتب می‌پوشند که همه یک شکل دارند.» (وکیلی پوپلزائی، سفرهای غازی امان الله شاه در...، صفحه 255 تا 257؛ مجددی، فضل غنی: "افغانستان در عهد اعلیحضرت امان الله خان..."، چاپ اول، 1997، صفحه 159 و 160)

عکس طرف راست: ملکه ثریا میان صد زن قدرتمند جهان برگزیده شد. مجله تایم گفته است که در سال‌های 1920 ملکه ثریا منحصیث پر قدرت ترین شخص در خاورمیانه و برای افکار مترقی اش مشهورترین زن در جهان بود. تصویر ایشان یک قرن بعد امروز با این همه شان و شوکت در تایم نشر گردیده است.

TIME chose Queen Soraya as one of the 100 women who defined the last century. As the first Queen Consort of Afghanistan, she became one of the most powerful figures in the Middle East in the 1920s & was known throughout the world for her progressive ideas.

عکس وسط: عکس منو تاز شده (تقلبی) ملکه که بوسیله انگلیسها در هند برتانوی تکتز و به همه در بین قبایل ماورای سرحد و نیز در داخل کشور بوسیله مخالفان رژیم امانی و تحریک مردم توزیع گردید. عکس طرف چپ: ملکه ثریا با خواهرانش خیریه و حوریه در سال 1925 که لباس جدید را برای زنان طرح و در راه ترویج آن کوشیدند.

د پانو شمیره: له 5 تر 5

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de

یادونه: دلینکې د لیکنیزې ښې پازوالي د لیکوال په غاړه ده، هیله من یو خپله لیکنه له رالیرلو مخکې په خیر و لولئ